

semiotics of law as a new direction of philosophy of law, which may provide legal research and law as a system of specific functional oriented characters. Therefore, the objective outlined circle study isolates for the study and analysis of semiotic forms of being law (signs, codes, their social cues), cognitive properties of legal signs, their social dependency, functionality and pragmatism in the context of relationships, which generally suggests semiotics of law as philosophical legal approaches with its subject and methodological approaches.

Key words: *semiotics, semiology, sign, design, designated, semiotics of law, semiology of law.*

Стаття надійшла 25 грудня 2013 р.

УДК 340.122

О. М. Блавацька-Калінська

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЗЛОЧИН» У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОМУ ВЧЕННІ Г. ГЕГЕЛЯ

Досліджено філософсько-правову спадщину німецького вченого Г. Гегеля щодо тлумачення поняття «злочин» як суспільно небезпечного винного діяння, що порушує буття свободи і завдає шкоди іншим індивідам і належить до сфери карного права; розглянуто діалектичне розуміння вченим злочину, що є «першим примусом», насильством, порушуючи буття свободи, в його конкретному розумінні, та права. Ідеться про розуміння кари за злочин, що повинна бути рівноцінною вині особи та її усвідомленню вчинення діянь.

Ключові слова: *злочин, примус, покарання, суспільно небезпечне діяння, винне діяння.*

Постановка проблеми. У процесі вдосконалення європейської правозахисної системи та підвищення рівня демократизації суспільства, формування загальноєвропейського наукового простору особливої актуальності набуває осмислення поняття «злочин» у філософсько-правовому вченні провідних науковців. У цьому контексті в умовах сучасних соціальних, психологічних, економічних змін, демократичних перетворень і побудови громадянського суспільства важливого значення набуває розуміння цього поняття у філософському вченні відомого німецького філософа права Г. Гегеля.

Стан дослідження. У науковій літературі питання щодо змістового наповнення поняття злочину висвітлювались у працях багатьох українських і зарубіжних учених, а саме: А. Бернера, Л. Білогриц-Котляревського, О. Кістяківського, О. Лохвицького, П. Пусторослева, М. Сергеевського, В. Спасовича, М. Таганцева, С. Познишева, Л. Багрій-Шахматова, М. Бажанова, Ст. Гестера, І. Горелика, Д. Готі, М. Готтфредсона, Д. Голаш, П. де Грейффа, П. Грішаєва, Р. Даффа, Т. Денисової, М. Загородникова, Л. Зайберта, Г. Езорскі, М. Карпушина, В. Кудрявцева, Дж. Мунчі, А. Піонтковського, І. Подройкіна, В. Грищука, В. Демченка, О. Козлова, В. Меркулової, В. Навроцького, М. Панова, В. Бачиніна, А. Козловського, М. Коржанського, М. Панова, Е. Позднякова, С. Сливки тощо. Розглядалася також генеза поняття «злочин». Безпосередньо до проблем, пов'язаних із формуванням поняття «злочин», зверталися В. Кудрявцев, С. Білостоцький, А. Богдановський, І. Грозовський, А. Козаченко, О. Кузьминець, В. Калиновський, Дж. Бріггс, Б. Головкін, П. Колосовський, О. Луговий, Д. Любченко, Н. Мельничук, В. Сергеевич, А. Чебишев-Дмитрієв, Є. Шаломєєва, Х. Шейнин, Дж. Ролз, М. Хавронюк та інші. Слід констатувати, що проблемі розуміння злочину присвячена величезна кількість наукових досліджень. Попри те, не простежено специфіку еволюції поняття «злочин» у філософсько-правовій науці.

Метою наукового пошуку є аналіз розуміння поняття «злочин» у вченні Г. Гегеля, що стало цінним здобутком у загальній європейській філософсько-правовій доктрині.

Виклад основних положень. Німецький філософ права Г. Гегель зазначав, що злочин є одним із варіантів вираження буття свободи, який зовні розпадається на безліч відношень до цього зовнішнього і до інших осіб [1, с. 298].

Злочин – «порушення спільної справи», а відтак – суспільно небезпечне діяння, оцінюване відповідно до ступеня небезпечності для суспільства. Учений підкреслював: «Оскільки власність і особистість набувають у громадянському суспільстві визнання закону й значимості, то злочин – уже порушення не тільки суб'єктивно-безконечної, а й всезагальної справи, що містить у собі міцне й сильне існування. Таким чином тут постає точка зору небезпечності злочинного діяння для суспільства...» [2, с. 174–175].

Трактуючи поняття «злочин», Г. Гегель опирається на діалектичний принцип заперечення заперечення, а саме: порушення дією або бездіяльністю договору через невиконання умов угоди або правових

зобов'язань стає першим примусом або насильством [3, с. 112]. Філософ зазначає з цього приводу: «Перший примус як насильство, вчинене вільним, яке порушує наявне буття свободи у його конкретному розумінні, порушує право як право, є злочином – нескінченно негативне судження в його повному розумінні, через яке відбувається заперечення не лише особливого, – підведення речі під мою волю, але водночас і загального, нескінченного в предикаті мого, правоздатність і до того ж без посередництва моєї думки. Це сфера кримінального права» [4, с. 93]. Тобто Г. Гегель вважав, що воля має значення сама собою, вона є вільною від дійсності. У цьому полягає протилежність: одинична і загальна воля відділяються одна від одної, перша вважається негативною щодо всезагальної; злочин існує лише остільки, оскільки воля особи визнана як всезагальна, як воля в собі, не образа й не порушення буття іншого індивіда [5, с. 329]. Відтак Г. Гегель зауважував: «Вчинений злочин є воля, що знає себе як одиничну, для-себе-сущу, воля, що дійшла до наявного – буття [не дивлячись] на владу іншої волі, що знає себе як всезагальну. Але злочин призводить до поживлення, активізації всезагальної волі, він пробуджує її до діяльності. Всезагальна воля [тепер] діяльна. Визнана діяльність всезагальна, а не одинична, тобто вона є зняттям одиничного. Злочин обертається карою – відплатою всезагальної волі» [5, с. 334–335]. Злочин є першим примусом, насильством, яке порушує буття свободи в його конкретному розумінні, порушує право.

Як і І. Кант, Г. Гегель порушував питання караності злочину, зважаючи на якісний і кількісний обсяг злочину у його співвіднесенні з запереченням злочину як буттям, що має мати такий же обсяг. Г. Гегель акцентував: «У сфері моральній, оскільки моральне вивчається у бутті, має місце такий самоперехід кількісного у якісне, і різні якості виявляються засновані на різниці величин. Саме через «більше» й «менше» міра легковажності порушується і з'являється щось зовсім інше – «злочин», саме через «більше» й «менше» справедливість переходить у несправедливість, добродесність – у порок» [4, с. 98]. У славетній праці «Філософія права» Г. Гегель робить висновок: «Оскільки злочин у собі – безконечне порушення, що має бути як наявне буття визначено співмірно якісним і кількісним відмінностям, а це наявне буття суттєво визначається як уявлення про дію законів, усвідомлення їх значимості, то небезпечність для громадянського суспільства становить визначення розміру злочину чи так само одне із його якісних визначень» [2, с. 256]. Продовжуючи міркувати у цьому аспекті, вчений

зауважує: якщо, з одного боку, суспільство не може залишати злочин некараним, оскільки у такому випадку злочин був би покладений як право, то, з іншого – оскільки суспільство впевнене у собі, злочин є завжди лише чимось одиничним, хитким й ізольованим. На думку Г. Гегеля, завдяки міцності самого суспільства злочин набуває значення чогось чисто суб'єктивного, що виникло, як здається, не стільки як продукт обдуманості й волі, скільки з природних імпульсів [2, с. 174–175].

Г. Гегель зауважував: «Як на вдалий приклад можна вказати на дії людини, котра із помсти, можливо справедливої, тобто за несправедливо завдану їй образу, підпалює дім іншої людини. Вже при цьому виявляється зв'язок безпосередньої дії з подальшими обставинами, котрі, однак, самі є зовнішніми і не входять у склад вищезгаданої дії, оскільки вона береться сама по собі у її безпосередності. Ця дія як така виражається, можливо, у піднесенні вогню до невеликої частини колоди. Те, що ще не було вчинено завдяки цьому, робиться далі саме собою: частина колоди, що загорілася, поєднується з іншими її частинами, колода – зі всіма балками будинку, а цей будинок – з іншими будинками, і виникає велика пожежа, що знищує майно не лише тих осіб, проти котрих була спрямована помста, а й багатьох інших осіб, причому пожежа може навіть вартувати життя багатьом людям. Це не містилось у загальній дії і не входило у намір того, хто почав її. Але, крім того, дія містить у собі ще подальше загальне визначення: відповідно до мети особи, що діяла, дія була тільки помстою, котра спрямовувалася проти одного індивідуума і виразилася у знищенні його власності; але, крім цього, вона виявилася ще й злочином, і у ньому міститься кара за нього» [6, с. 359–360]. Тому Г. Гегель вважав, що шляхом злочину щось змінюється, і предмет існує у цій зміні, але це існування є протилежністю себе, що розуміється вченим як зняття права як права. Саме право як абсолютне не може бути зняте, переконаний Г. Гегель, відповідно вияв злочину мізерний в собі, і ця мізерність є сутністю злочинного діяння [2, с. 174–175].

Розвиваючи цю думку, філософ зауважує, що такий учинок, як порушення права, в собі і для себе мізерний: як воля й істота, що мислить, людина, вчиняючи діяння, встановлює у ньому формальний і лише нею визнаний закон, що тільки для неї має значення, і якому вона у той же час за допомогою свого вчинку підкорила себе. Отож, філософ вказує, що неспроможність вчинку, здійснення одночасно і цього формального закону, і права-в-собі насамперед деякою

суб'єктивною одиначною волею, є помстою, котра саме тому, що походить із інтересу безпосередньої приватної особи, є водночас новим порушенням права, що продовжується до безконечності [7, с. 332]. Російський філософ права В. Нерсесянц із приводу цього зауважує, що злочин, за Г. Гегелем, – це свідоме порушення права як права, і покарання тому є не тільки засобом відновлення порушеного права, але й правом самого злочинця, що закладається у самому його діянні – вчинку вільної особи [2, с. 17].

Теоретик російського революційного народництва П. Лавров щодо міркувань Г. Гегеля зазначав: «Гегель зустрічається з питаннями... значення проступків і злочинів і примусової сили права. У першому питанні він віднаходить три сходинки: несвідоме порушення права, засноване на переконанні у справедливості уявного права, свідома заміна дійсного права уявним – обман; заперечення права – злочин... Поняття злочину слугує для Гегеля переходом до поняття про примусову силу права. Порушення договору є першим примусом, котрий знищується другим, і таким чином відновлюється втрачене право. Це доволі штучна побудова, – зауважує П. Лавров, – і вірніше можна прийняти інше його зауваження, що саме визначення абстрактного права як такого, що допускає можливість примусу, містить у собі послідовний ряд понять, що необхідно переходять через поняття порушення права» [8, с. 237].

Г. Гегель вважав, що право, котре є особливим і багатоманітним, одержує в протилежність своїй в собі суціль всезагальності і простоті форму видимості. Є така видимість частиною у собі чи безпосередньо, частиною припускається як видимість за допомогою суб'єкта, частиною взагалі як мізерне; це неумисне чи громадянське неправо, обман і злочин.

Різницю між обманом і злочином Г. Гегель убачав у тому, що в обмані у формі його звершення ще міститься визнання права, тоді як такого визнання у злочині вже немає [2, с. 139].

Винність як ознака злочинного діяння у міркуваннях Г. Гегеля виявляється так: «Право суб'єкта знати вчинок у співвідношенні добра і зла, законності чи незаконності має своїм наслідком те, що у дітей, ідіотів, божевільних і з цієї сторони відповідальність зменшується чи усувається. Але розглядати як підставу для винності, для визначення злочину і його караності хвилинне засліплення... взагалі те, що називають силою чуттєвих збуджень... і розглядати ці обставини як щось, що усуває вину злочинця, також означає ставитись до нього невід по-

відно праву і честі людини, бо природа її і полягає у тому, що вона є істотою всезагальною, а не абстрактно-хвилинною і роз'єднаною у знанні... Що злочинець у момент, коли він діє, повинен був би ясно уявляти собі неправомірність і караність свого вчинку, щоб цей вчинок міг бути поставлений йому у вину як злочин, – це вимога, котра зберігає за ним право його моральної суб'єктивності» [2, с. 174–175]. Тобто кара за злочин повинна бути рівноцінною вині особи та її усвідомленню вчинення діяння.

Висновки. Діалектичне розуміння поняття «злочин», згідно з міркуваннями Г. Гегеля, загалом полягає у трактуванні його як суспільно небезпечного винного діяння, що порушує буття свободи та завдає шкоди іншим індивідам.

Злочин є порушенням права в собі і для себе вільної особи, що становить насильство, наслідком якого є визнання співмірності якісних і кількісних аспектів діянь, що в конкретному бутті обертається караністю.

Наукові доробки Г. Гегеля щодо трактування злочину – це вагомий внесок у загальноєвропейську філософсько-правову доктрину, підґрунтя наукових досліджень багатьох поколінь.

---

1. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук: в 3 т. / Георг Вильгельм Фридрих Гегель; пер. с нем. Б. А. Фохт. – М.: Госполитиздат, 1956. – Т. 3. – 368 с.

2. Гегель Г. В. Ф. Философия права / Г. В. Ф. Гегель; ред. и сост. тома: Д. А. Керимов, В. С. Нерсесянц; авт. вступ. ст., примеч.: В. С. Нерсесянц; перевод с нем. Б. Г. Столпнера, М. И. Левиной. – М.: Мысль, 1990. – 524 с. – (Философское наследие, т. 113).

3. Гегель. Философия права: соч. в 7 т. / Георг Вильгельм Фридрих Гегель; пер. с нем. – М. – Л.: Соцэкгиз, 1934. – Т. 7. – 527 с.

4. Гегель. Основы философии права, або Природне право і державознавство / Георг Вильгельм Фрідріх Гегель; [пер. з нім.]. – К.: Юніверс, 2000. – 336 с.

5. Гегель Г. Иенская реальная философия / Г. В. Ф. Гегель // Работы разных лет: в 2 т. – М.: Мысль, 1970. – Т. 1. – 668 с. – (Философское наследие, т. 39).

6. Гегель. Собрание сочинений // Антология мировой философии: в 4 т. – М.: Мысль, 1970. – Т. 3. – 760 с.

7. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук: в 3 т. / Г. В. Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1977. – Т. 3: Философия духа. – 471 с. – (Философское наследие, т. 75).

8. Лавров П. Л. Философия и социология: в 2 т. / П. Л. Лавров. – М.: Мысль, 1965. – Т. 1. – 739 с. – (Философское наследие, т. 11).

Блавацкая-Калинская О. Н. Трактовка поняття «преступление» в філософсько-правовому учинні Г. Гегеля.

Исследовано філософсько-правове насліддя німецького ученого Г. Гегеля относительно толкования поняття «преступление» как общественно опасного виновного деяния, которое нарушает бытие свободы, нанося ущерб другим индивидам, и относится к сфере уголовного права; рассмотрено диалектическое понимание ученым преступления, являющегося «первым принуждением», насилем, нарушающим бытие свободы, в его конкретном смысле, и права.

Речь также идет о понимании наказания за преступление, которое должно быть равноценным вине лица и его осознанию совершения деяний.

Ключевые слова: *преступление, принуждение, наказание, общественно опасное деяние, виновное деяние.*

Blavatska-Kalinska O. M. Interpretation of the concept of «crime» in the philosophical and legal doctrine G. Hegel.

The article deals with philosophical and legal inheritance of a well-known German scientist G. Hegel regarding the interpretation of the concept 'crime' as guilty socially dangerous act that violates existence of freedom, does harm to other individuals and belongs to the sphere of criminal law.

Crime is interpreted by the philosopher as violation of law in and for itself of a free person that means violence which results in recognition of proportionality of qualitative and quantitative aspects of actions that in the concrete being turns into guilt.

It was considered the dialectical understanding of crime that is 'the first compulsion', violence in its concrete understanding, violating the existence of freedom, and law. A scientist's idea is analyzed, that if, on the one hand, a society can't leave a crime innocent, as in this case a crime would be put as law, so, on the other hand, as a society is confident, a crime is always only something unitary, unsteady and isolated.

Therefore, on G. Hegel's opinion, due to the strength of a society a crime becomes something subjective, that emerged not only as a product of deliberation and will, but as from natural impulses. It is also said about understanding of punishment for crime that must be equivalent to person's guilt and awareness of committing acts.

It is indicated that scientific works of G. Hegel regarding crime interpretation made a significant achievement into pan philosophical and legal doctrine, and became a basis for scientific researches of many generations.

Key words: *crime, compulsion, punishment, socially dangerous act, guilty act.*

Стаття надійшла 17 січня 2014 р.